

BUITEN

7^E JAARGANG N^O. 7.

ZATERDAG 15 FEBRUARI 1913.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE TOREN TE WOUDRICHEM.

INHOUD:

„SOORT ZOEKT SOORT”, DOOR MAURITS WAGENVOORT	BLZ. 76
DIERENSPREKWOORDEN UIT DEN VREEMDE	77
OPENLUCHTMUSEA II, DOOR D. J. VAN DER VEN, GEÏLL. BLZ. 78—81	
EEN MERKWAARDIG VISSCHERSSTADJE, DOOR JOHAN DE ZEEUW, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 75, 82—85
DE LANDSCHE WONING IN VLAANDEREN (SLOT), DOOR STIJN STREUVELS	BLZ. 85
HET MADELIEFJE, DOOR K. SIDERIUS, GEÏLLUSTREERD	86

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers **Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam**, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten.” Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's. Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

„SOORT ZOEKT SOORT”.

ROCCOCCO SCHETS.

I.

TOEN tante Miebetje hoorde van Jetje's „stille verkeer” met dien jongen van den Weleerwaarden Serat, was zij er, naar haar zeggen aan haar Fransche kamenier, *absolument boulevé* van. Niet, dat er iets op den jongen Serat was aan te merken. Zeer fatsoenlijke familie òók. Maar *pas un sou*, en dan, nog student in Leiden er bij: het was gekheid, het was erger dan gekheid, razernij van Jetje!

En dat duurde al geruimen tijd. Men had er tante al verleden winter van gesproken, dat het paar in het Bosch gezien was, in een arreslee. Zij had daar toen geen beteekenis aan gehecht, maar sedert had men die twee dan hier, dan daar gezien. En daar wist zij allemaal niets van. *Oh, ciel!* het was wel heel teleurstellend om dit van haar Jetje te hooren!

Want Jetje was tante's oogappel. Zij was ouderloos geworden, kort nadat tante haar kaptein had verloren, den ouden baron Duffant, van de prinselijke lijfgarde. Onmiddellijk had tante de kleine meid, haar zusters kind, tot zich genomen, en tusschen de dertigjarige weduwe en haar vijfjarige nichtje was allengs een teedere genegenheid gegroeid, als van moeder en dochter. Nu dan was tante een rijpe matrone, die zich nog jeugdig gevoelde, er voor haar doen nog goed uitzag, zich liet kleeden door Madame Leblanc, de Brusselsche modemaakster in de Veenestraat, en, onder ons gezegd en gezwezen, wat rood oplegde, om aan het *mouche*, dat zij op de linkerwang, bij den neusvleugel, droeg, meer kracht te geven.

Niet dat tante Miebetje nog toekomstplannen had. . . . voor zich-zelve. Neen, neen, — zij lachte er ondeugend bij, wanneer zij het zeide, om te doen gevoelen, dat zij niet aan haar woord gehouden wilde worden — zij was te oud om te hertrouwen. Indien zij trouwplannen overlegde was het voor haar „lieve kind”, die, al meerderjarig nu, maar eindelijk eens haar hartje aan een geschikt man moest schenken, dien tante voor haar zou uitzoeken. Zelf op ruim twintig-jarigen leeftijd gehuwd met haar bijna vijftigjarigen kaptein, met wien zij toch, wel beschouwd, wel gelukkig was geweest — zij had drie jaar lang om hem gerouwd — was het haar iets heel gewoons, dat jonge meisjes trouwen met bejaarde mannen: zooveel meer waarschijnlijkheid van huwelijks-geluk, als zoo'n man een beetje is uitgegist. Tante zou voor Jetje wel een goeden man weten te vinden. Wanneer tante Miebetje dit zei, liet het nichtje haar maar praten, verlegen glimlachend, en gaf haar een zoen.

En nu dát met dien jongen van *pasteur* Serat! Juist nu tante voor haar lieveling een passenden man meende gevonden te hebben in den *chevalier*! Dit was nu de ideale man, dien tante voor haar nicht droomde: rijpe leeftijd, o maar knàp nog. Natuurlijk niet meer zoo mooi als vijf en twintig jaar geleden, toen zij zelve, tante herinnerde het zich met een zwak vernellinkje van haar harteklop, zoo een beetje van hem. . . . gij begrijpt het, niet waar? Wat een mooie jongen was Damas van Drachthuysen

toen geweest. Zij had hem al dien tijd niet meer teruggezien. Hij had gereisd, zich in Parijs metterwoon opgehouden. Nu was hij in Den Haag teruggekeerd, berooid, zeiden de kwade tongen. Dit maakte op tante geen indruk, die rijk was, heel rijk, en zich kon veroorloven voor haar nichtje desnoods een armen man uit te zoeken, mits dan van goede familie, man van de wereld, en. . . . vooral uitgegist, zooals zij het noemde.

Want tante Miebetje was bang voor mannen, die niet „uitgelist” waren. Daar had ze zooveel voorbeelden van gezien, dat een huwelijk met zoo een man geen geluk gaf, dat ze haar lieveling liever ongetrouwd zag, dan de vrouw van een jongen man. De *chevalier* was van héél goede Zeeuwsche familie, man van de wereld volmaakt, „uitgelist” volkomen. Wat méér zegt, en dit behaagde tante bijzonder in hem, voor Jetje wel te verstaan, er ging een roep van hem uit van onweerstaanbaren don Juan. In Parijs had hij geleefd, vraag niet hoe, zoodat hij nu naar Holland was teruggekomen om zich te „rangeeren”. Tante had hem het eerst, na zoovele jaren, weer ontmoet op de *assemblée* van de Prinses-Gouvernante, en later nog eens bij den Franschen gezant, graaf d'Affre, met wien hij bevriend was. Bij die gelegenheid had zij hem ook met Jetje in kennis gesteld.

Het trof haar toen, dat de kleine zich zoo koel hield. Onbegrijpelijk. Want wat een aangenaam *causeur* was de *chevalier* de Dracuse, zooals de Fransche gezant hem had voorgesteld. Hoe aangenaam wist hij te vertellen van den beminnelijken omgang van den koning daàr, *Louis le Bien aimé*, zooals zijn volk hem noemde, van de schoonheid en invloed der *marquise* de Pompadour, van de staatsmanswijsheid van den *duc* de Choiseul, den eersten minister. Soms duizelde het tante ietwat, wanneer hij sprak van de mooie balletmeisjes van de opera: een ietsje gewaagd, vond zij, maar zoo piquant. Het was dan, dat zij hem, op rekening van Jetje, aanzag met een vochtig-verteederden blik, een kwijnenden glimlach. De *chevalier* was waarlijk nog een beeld van een man.

Hij was groot, een beginnende gezetheid had zijn gestalte nog niet te veel geschaad, het gerimpel aan zijn slapen en op zijn voorhoofd zijn gelaat niet te diep doorgroeid; zijn blik was nog doordringend, zijn mond nog rood, zijn gebit nog blank, zijn houding nog kaarsrecht. Daarbij, niemand kleedde zich zoo galant als hij. O, wat dat betreft herkende men dadelijk den man, die vele jaren in Parijs had doorgebracht! Zijn poederpruik was zwierig gekruld, zooals François, de hofkapper van het Spui, het niet deed. Ofschoon die toch ook Franschman was. Hij droeg de *chabot*, de lubben van Brusselschen kant met een sierlijkheid, onnavolgbaar zelfs voor menige dame van tante's voornamen kennis. Zijne fluweelen rokken waren nooit overrijkelijk geborduurd, noch droegen zij te kostbare knopen, daarentegen droeg hij meest licht-geel satijnen vesten van zulk fijn naaldwerk verlicht, dat de dames er geen bewondering genoeg voor konden zeggen. En de manier, waarop hij zwenkte in een menuet, of een *prise* nam en iemand de snuifdoos aanbood: het was, zeg ik u, eenvoudig in-i-mi-ta-ble! Welk een man voor Jetje!

II.

De Jeugd is zoo onberekenbaar. Toen tante er haar nichtje eens over gesproken had, wat zij van den *chevalier* dacht, begreep zij dadelijk, dat hij nog niet den gewenschten indruk had gemaakt. Hinderde niet, kwam later wel. Zij zou de kleine intussen maar wat „échauffeeren”.

Van den kant van den *chevalier* geen enkel beletsel. Integendeel, hij erkende, dat het eindelijk tijd voor hem werd zich te „rangeeren”: een lieve, jonge vrouw, vermogend, van goede familie, gewoon en in staat om te ontvangen, ziedaar wat hij wenschte, en de *charmante* Henriëtte Verbeeck van Naarderkerke had, verklaarde hij ronduit, reeds een diepen indruk op hem gemaakt. Zoo waren de baronnes Duffant en de ridder van Drachthuysen het vrij spoedig eens: hij zou naar Jetje's liefde dingen, tante gaf hem reeds vooraf haar zegen! Wat het financieele betreft: het jonge paar zou natuurlijk in tantes groote huis aan den Kneuterdijk wonen, tantes bediening, tantes stal hebben, immers wat zij bezat, en dit was niet gering, zou later toch het eigendom worden van haar lieveling. Zò had tante Miebetje het reeds in haar testament beschreven.

Ah ja! Maar al deze mooie plannen stuiten af op Jetjes bevriende koelheid jegens dien verlokkenen *chevalier*, die toch reeds zoovele slachtoffers, en daaronder de voornaamste dames van het Fransche hof, aan zijne voeten had gezien. En waarlijk, wie Jetje zag, verwonderde zich niet, dat zij een wil had, want, van moeders zijde Friezin, bezat zij den onbuigzamen aard van haar volk. Dat zag men aan haar trotsche blauwe oogen, die Guillaume Serat zoo onderworpen-kwijnend, maar den armen *chevalier* zoo hard en terugwijzend konden aanzien. Men merkte het aan haar fijnen mond, die den jongen *dominée's* zoon zoo lieflijk lokkend kon toeglimlachen, maar zich voor den naar tante's wensch genoegzaam „uitgelisten” Parijschen don Juan zoo stug kon sluiten. Maar wat een mooie juffer was zij, ondanks haar onvriendelijkheid! Misschien juist daardoor. De *chevalier* verklaarde, dat hij te Versailles niets schooners had gezien. Een gelaatskleur als van zachtrose en roomkleurige émail, geréleveerd, ietwat, door een *mouche* bij den rechter mondhoek, bij die fel roode lippen, die zulk een krachtig temperament bewezen. Donkere wenkbrauwen en wimpers, een lief gevormd neusje met fijne bewegelijke vleugels en heerlijke roode oorschelpjes, die

bloemen leken bij haar hoog opgemaakt gepoederd haar. Uit haar uitgesneden keursje, dat het ranke lijfje zoo eng omsloot, blankte de blauw dooraderde boezem op, met den matten glans van ivoor. Ongetwijfeld, *mademoiselle* De Naarderkercke was *la reine* van het Haagsche Hof, althans daarvoor riep de *chevalier* haar uit, en wanneer zij danste kon die arme Gouvernante, prinses Anna, lijdende aan water in de hersenen, haar slaapbehoefte een oogenblik bedwingen om haar na te oogen, zoo bevalig was tante Miebetjes nichtje.

De *chevalier* was tot over de ooren op haar verliefd. Althans wat men verliefd acht, wanneer men is, wat tante Miebetje „uitgeest” noemde.

Welnu neen, Jetje allerminst op hem. Zij bedankte voor zoo een „uitgebluschte vulkaan”, zooals zij tante's ideaal noemde. Zij had deze nog niets van haar verstandhouding met Guillaume Serat gezegd, om het verdriet, dat zij haar allicht daarmee zou aandoen, zoo lang mogelijk uit te stellen. Buitendien, Guillaume was nog niet „klaar”. Het was vroeg genoeg als hij zoo ver, en ergens „beroepen” was. Dan zou zij zijn vrouw worden, en zou tante, zij wist het zeker, dat ook wel goedkeuren, want die lieve was het om niets anders te doen dan om haar gelukkig te zien. Gelukkig nu kon Jetje alleen worden met en door „Wim” Serat.

Ongelukkig was daar nu die onuitstaanbare „*chevalier* de Dracuse” tusschen gekomen, met wiens aanzoek tante het haar nu lastig maakte, en dien deze overal op Jetje's weg bracht. Zij kon niet meer met tante naar een diner gaan of zij zat naast den *chevalier*, niet naar de opera of de *chevalier* zat achter haar, niet in een contredans staan of de *chevalier* stond tegenover haar, niet naar de kerk gaan, of hij wachtte haar bij het uitgaan op. Het was overal de *chevalier*, hij werd op 't laatst haar nachtmerrie. Dan, elk oogenblik was hij nu in tante's woning, en verschafte deze hem apartjes met haar „lieve kind”. Jetje begon hem te haten, ofschoon... zijne manieren waren toch wel van een welopgevoed man; de wijze waarop hij een dame de hand kuste, was „exquis”; hij bezat wel iets, dat haar begripen deed den roep van onweerstaanbaarheid, waaraan tante Miebetje zelf... een kwarteeuw geleden... Wel, wat verhinderde tante, weduwe, levenslustig nog, om zelf den *chevalier* te trouwen? Jetje gunde het haar gaarne. Dan was zij meteen van hem af.

Zij zei het tante eens rond uit, toen deze opnieuw de voortreffelijkheden van den *chevalier* opsomde; en dat hij zoo'n goede man voor haar zou zijn, en tante zoo gaarne...

„Maar trouwt u hem toch zelf, als u hem zoo'n engel vindt!”

Tante Miebetje wist niet wat zij hoorde. Zij kreeg een kleur, uit haar reticuul nam zij haar lodderijndoesje om er even aan te ruiken.

„Wa-blijf-je?!” riep zij uit.

„Wel ja”, zei Jetje, nadat zij zich naast tante op de canapé had neergezet en haar arm om dier midden had geslagen, „u is nog jong genoeg, de *chevalier* zal u zeker wel willen hebben, oude vrienden ook, maar ik houd niet van hem, *merci bien*”.

Tante zweeg nog altijd, verward. Die Jet opende haar een verschiet, waarvan zij duizelde. Niet genoeg ter opwekking had zij aan de lodderijn. Zij nam haar gouden snuifdoosje met de cherubijntjes in émail er op, tikte even gedéideerd op het dekseltje, nam tusschen duim en wijsvinger vijf korreltjes Spaansche rapé, bracht er drie van naar het rechter en drie — het waren ook eigenlijk zes, misschien zelfs zeven — naar het linker neusgat, sloot het doosje, en toen bezat zij haar gemoedsrust weer, en zei met iets van ongewone gestrengheid: „geen *badinage*, Jetje, de *chevalier* is voor jou, maak je met de gedachte vertrouwd, dat hij je man zal zijn, dat je met hem gelukkig kunt worden, zooals ik het” — liet werd met een zucht gezegd — „ben geweest met je oom-zaliger”.

Er kwamen tranen in Jetje's mooie oogen, haar gezicht werd hard. Zij stampte even met haar voetje op den vloer en zei: „nooit!”

Toen ging zij het vertrek uit.

III.

Het was den volgenden dag, dat tante opmerkzaam gemaakt werd op wat zij de „stille verkeerung” noemde van Jetje met den zoon van den Franschen *dominé* Serat. Niet, dat er iets op dien jongen of zijn familie was te zeggen. Maar wat moest daar, *au nom du ciel*, van komen? Die jongen was nauwelijks een jaar ouder dan Jet, nog niet eens geplaatst, en zijn familie bezat geen duit. Onmogelijk, een huwelijk met zoo'n jongen man, praat-me-er-niet-over: „*im-pos-si-ble!*”

Jetje was van andere meening. Toen tante Miebetje het haar, oog in oog, had afgevraagd, verzweeg zij het niet langer, dat zij „Wim” Serat liefhad, en hij haar en dat zij elkaar hadden trouw gezworen tot het graf. Nu ook bad zij het tante, op haar knieën, dat die het mocht goed vinden, dat zij zich openlijk met den jongen Serat verloofde, om later met hem te trouwen, als hij „beroepen” was.

Maar tante was óók een Friezin, zij kon hetzelfde harde gezicht zetten als Jetje, al meende zij het, in dit geval althans, dan maar half, en hetzelfde zware „nooit!” zeggen ook. Zij herhaalde nog eens haar *im-pos-si-ble!* met den nadruk als van het deksel eener geldkist, dat dicht valt. Toen stond Jetje vast besloten op, ging naar haar kamer, schreef tante een langen brief, waarin zij alles verklaarde, haar dankte voor alles wat zij voor haar gedaan had, maar, meerderjarig reeds, beschikken wilde

over haar eigen levensgeluk, en mededeelde tante's huis te verlaten om zich onder de hoede te stellen van mevrouw Serat.

Een slag voor tante Miebetje, toen zij dien brief las! Zij kreeg er een *vapeur* van, zooals zij in langen tijd niet gekend had. Het is gemakkelijk zich voor te stellen, hoe zij dien armen *chevalier* ontving, toen die den volgenden dag aan haar bed zijn opwachting kwam maken, en tante, onder het slurpen van haar chocolade, haar juist door het kamermisje gebracht, hem het gebeurde vertelde. Hij was er verslagen van, zij ook! Tante's droefheid was groot: het idée alleen, dat haar lieve kind niet meer in haar huis was, gaf haar iets ontroostbaars. Ze had gisteren wel „nooit” gezegd, maar dat stuk ijs in haar hart was nu al bezig te smelten. Hare roode oogleden bewezen, dat zij geweest had.

De *chevalier* was er ontroerd van. *La baronne* — tante Miebetje — zat rechtop in haar groote met kanten spreij overgolfd bed, tegen een volte van geborduurde kussens aan. Bijna vijftigjarige vrouw, vond de *chevalier* in haar gezicht van mooi-geweest-zijnde Friezin, iets terug van de schoonheid, welke hem, och arm, een kwarteeuw geleden zoozeer had bekoord. Met haar wijde kanten muts op, tusschen het wit waarvan de glimlachjes van roode strikjes vroolijk oplachten bij de bleekheid van haar ontroerd gelaat, de volle wangen toch heel even aangerood, het *mouche* opzwartend, in de fijne kanten *chabots* van haar morgenjakje, waar de blankheid van haar vollen hals zoo teer bij afstak, was *la baronne*, *foi de gentilhomme*, toch nog zeer begerlijk... voor den *chevalier*.

Een kwart eeuw was — och arm! — voorbijgegaan, sinds hij haar gezien had, mooie jonge vrouw van den ouden baron Duffant, die zij toen was. Helaas, een kwart eeuw! Een kwart eeuw is niet veel voor een kerktoren, voor een vesting, maar voor een galanten *chevalier*, voor een *apâtissante baronne*, was dat toch mèer dan een ommezien. Ach, de *baronne*, zij was niet meer, die zij geweest was. En hij zelf dan? Hij verheelde het zich niet: hij was don Juan áf, ietwat verwelkt als *petit maître*.

Hare fijne handen lagen tusschen de kanten van de spreij, en speelden met een pen uit de cassette, welke geopend naast haar te bed stond. Want tante Miebetje was bezig aan een brief aan Jetje, maar het lukte haar niet te schrijven wat zij wenschte: streng en toch genegen, beleedigd en toch vergevensgezind, afwijzend en toch toegevend.

Weifelend, niet wetend hoe zacht hare woorden te kiezen, had zij het gebeurde den *chevalier* verteld. Hij bleef een oogenblik zitten, het hoofd gebogen, nadenkend. Toen zag hij tante aan. Er was iets in zijn blik, iets dat zij bijna vergeten was, dat in eens mans oog kon te lezen zijn: iets van een lang vergeten, maar vroeger vaak gehoorde melodie, iets zachts, iets lokkends, iets... iets... zij wist zelf niet wat, zij sloeg den haren neer.

„*Chère amie*,” zei hij zacht, „Henriette heeft misschien gelijk. Het is zeer mogelijk, dat zij haar geluk eer vindt met een jongen man dan met mij door het leven gevormd om... hoe het te zeggen? Een vrouw van ietwat rijper ervaring zal eerder in staat zijn waarlijk een man gelukkig te maken, dan... want, niet waar,.... in zekeren zin is schóóner een vrouw van uw jeugd, zij bezit de volle schoonheid van den zomer,.... om alles te zeggen in één woord: ik houd niet van die heel-jonge vrouwen, zij zijn mij te onriip.” Hij greep haar fijne vingers, die onrustig over de spreij dwaalden, en drukte er zijn lippen op.... „Marie-Elizabeth!” riep hij plechtig en deftig, wijl Miebetje hem op dit oogenblik van nâgisting te prozaïsch leek, „Marie-Elizabeth, *je vous ai toujours aimé!*”

Het kwam zoo onverwacht, dit aanzoek, tante sloot hare oogen en leunde half bezwijmd in hare kussens terug.

„*Oh, mon Dieu, mon Dieu!*” zuchtte zij, „*est-ce-possible?*” Zij zag den *chevalier* aan, halfstarend, alsof zij zich wilde verduidelijken, dat zij niet droomde. Maar neen, het was geen droom, zij glimlachte hem toe, en, zooals hij haar, zag zij hem een kwarteeuw jonger, den ridder van Drachthuysen, die toen nog niet „uitgeest” was.

Maar toen tante Miebetje zijn kus op hare lippen voelde, zei een plotseling in haar opkomende zoete onrust haar, dat de *chevalier* dit zelfs nu nog niet was.

„*Oh, mon Dieu, mon Dieu! est-ce-possible?*” zuchtte zij opnieuw. Toen de „*douairiere, baronne Duffant née Marie-Elizabeth Albinga thoe Beerdskerken*” in het huwelijk trad met den „*chevalier Damas de Drachthuysen*” volgde dit paar een jonger: Jetje met haar „Wim”! En iedereen erkende, dat de twee bruidsparen voor elkaar „geknipt” waren.

Overneming verboden.

MAURITS WAGENVOORT.

Dierenspreekwoorden uit den vreemde.

— Duizend kraanvogels in de lucht zijn minder waard dan een musch in de vuist. (Arabisch.)

— Twee vogels zijn er nodig om een nestje te bouwen. (Neger-Engelsch.)

— Regenkraaien zingen niet mooi, maar 't komt uit wat ze zingen. (idem.)

VERBETERING.

In No. 4 van dezen jaargang, bladz. 42, 2^e kolom, regel 13 staat Nijborg: lees Wijborgh.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE WEIDE OP DEN WATERBERG, DE PLAATS WAAR HET NEDERLANDSCHE OPENLUCHTMUSEUM
WAARSCHIJNLIJK ZAL VERRIJZEN.

OPENLUCHTMUSEA.

II. SKANSEN.

IN Zweden is Arthur Hazelius de groote man geweest. Wie was Hazelius? Waardoor is hij beroemd geworden? Wij hebben het op school nooit geleerd, want in de rij der schoolberoemdheden zult ge zijn naam tevergeefs zoeken, omdat hij niet behoort heeft tot de generaals en de vechtmenschen, tot de eerste ministers of de geslepen diplomaten, omdat zijn werken tot heil van het Zweedsche volk op het uitgestrekte gebied van het historisch materialisme buiten het leerprogram viel, omdat hij zijn leven en werken gegeven heeft voor de beschavingsgeschiedenis van Scandinavië.

Wanneer ons geschiedenisonderwijs minder was gebaseerd op krijgsbedrijven, politieke en diplomatieke feiten en men meer de aandacht vestigde op de onmiddellijk met de geschiedenis samenhangende wetenschappen als de volkstaal, de studie van der landen zede- en schoonheidsleer, kortom wanneer men ook belangstelling wekte voor de menselijke handelingen, voor de beschavingsgeschiedenis, dan zou die naam ons bijgebleven zijn als die van een der grootste denkers en strijders voor het nationale schoone en goede, als een van de eerste Zweedsche mannen uit de 19e eeuw, die zijn heele willen en kunnen gegeven heeft om het Zweedsche volk nader te brengen tot zijn kunstzinnig verleden en in Skansen een monument heeft gesticht, zoo schitterend, dat elk beschaafd volk bij de verwezenlijking van een dergelijke stichting in zijn land de blikken richt naar het schier onverbetere werk van Arthur Hazelius.

Wel mag, zooals ik reeds aantoonde, 't denkbeeld der Openluchtmusea in de jaren tusschen 1870—1880 als 't ware in de Scandinavische lucht gezeten hebben, één gevolg van de door Hazelius gepropageerde „Känn dig själf” beweging; wel mag vorstelijke rijkdom misschien eerder in staat geweest zijn het openluchtmuseumdenkbeeld op Oscarshall te verwezenlijken; dit alles verkort toch niets aan den roem en eer welke Hazelius ten volle toekomen, aan den eertitel van „Vader der Openluchtmusea”, aan den goedmoedigen volksnaam van „den eersten bedelaar des lands”, aan het goed vertrouwen, den stalen vlijt en het gezond enthousiasme, waarmede hij zijn doel wist te bereiken.

Meen niet, dat Hazelius zich beschouwde als een soort medium, dat reageerde op een mystieke stem uit de wolken, of dat hij een verleidelijk visioen navolgde, dat hem zijn theorieën gebracht had, neen, alleen door diepgaande studie en veel nadenken, door ernstig zich voor zijn taak geven, heeft hij ondanks schier onoverkomelijke moeilijkheden toch weten te zegevieren.

In 1833 te Stockholm geboren, studeerde hij te Upsala in de filosofische faculteit, hield zich weldra hoofdzakelijk bezig met de studie zijner moedertaal en zoo werd hij nader gebracht tot het meest eigene wat een vrij en onafhankelijk volk bezit. En toen hij bekend werd met de schoonheid dier volkstaal; in nader contact kwam met den beschavingstoestand van het nog te weinig bestudeerde platteland, toen hij in Ibsen den man waardeerde, die juist in die jaren zijn weg in zijn vaderland gevonden had, zie, toen voelde hij in zich groeien een kracht; toen begon hij zich tot levensdoel te stellen naast de vormen welke onze moderne samenleving in zóó groote verscheidenheid te aanschouwen geeft, ook die vast te leggen, waarop deze jonge tijd gegrondvest is.

En bij de verdere bestudeering van het vraagstuk kwam steeds in groter omvang tot hem de weldra reusachtige tegenstelling van het heden met het verleden; bemerkte hij met schrik het spoorloos verdwijnen van oud-vaderlandsche gebruiken, van oude woonhuizen, klokketorens, molens. . . . zag hij dat overal de eenvormige machinale producten hun intocht deden en dat zelfs in die streken, waar de gebrekkige verkeerswegen van sterken invloed geweest waren op den hoogen bloei van huisindustrie, de beslist locale uitingen in kleding, huisraad en woningbouw al meer en meer verdreven werden door een uniformiteit, welke alle belangstelling in nationale kunst deed verflauwen. Hij zag hoe grootmoeders weefgestoelte verdwenen was, hoe het rijk besneden vaatwerk naar de kooprage antiquairs verhuisde, kortom, hoe de nieuwe tijd overal in het rijk der Zweden zijn intocht deed, en spoedig begreep hij wat er komen moest: „een cultuurhistorische verzameling,” waarin alles bewaard werd wat karakteristiek was geweest, ten deele nóg was voor zijn geliefd Zweedsch volk.

Natuurlijk is de verwezenlijking van zulk een grootsch plan, evenals dit bij alle breed opgezette denkbeelden het geval is, niet zoo maar „aus einem Gusz” gegaan, maar hij verstond het meesterlijk de krachten, welke hierbij in aanmerking kwamen, nader tot elkaar te brengen en hij wist zulk een geestdrift onder de „Franschen van het Noorden” te ontvonken, dat zich een ieder tot devies stelde het door hem als lijfspreuk aangenomen „Känn dig själf”.

Voorgegaan door een oudheidminnenden koning van twee rijken, door den hoogen adel en invloedrijke personen, strekte zijn arbeid zich weldra uit door alle lagen en rangen der maatschappij en bereikte zóó den boerenstand van Goth- en Småland, Skaane en Bleckinge tot in het hooge Noorden—Stiermarken en Lapland toe.

En van al deze gewesten stroomden weldra de bouwstoffen toe, en ook hierin wist zijn bij uitstek organisatorisch talent te ordenen en te schiften; wist hij uit den chaos van voorwerpen de stichting in het leven te roepen welke als de centrale Zweedsche cultuurhistorische Verzameling ongetwijfeld in menig opzicht ten voorbeeld zal dienen bij het bouwen van het Nederlandsche openluchtmuseum.

Wij willen nu de voorgeschiedenis stilzwijgend voorbijgaan, alleen aanstippen, dat in 1872 het Noorsche ethnographische en cultuur-historische museum geopend werd, hetwelk in 1880 door Hazelius werd omgedoopt in „Nordiska Museet”, in 1906 geheel omgebouwd en als „het oud Noorsche Museum” behoort tot een der wonderschoone gebouwen uit het koninkrijk en veronderstellen, dat ge u op een der slanke bootjes over het beweeglijke zeegroene meer hebt laten brengen aan den voet van het plateau Skansen, waarop — hoog boven de grillige meerbochten — een beeld wordt gegeven van het Zweedsche land, zóó schoon, zóó tot in de kleinste bijzonderheden treffend, dat men het den stichter met overtuiging zal nazeggen: „hier is alles bijeengebracht wat het Zweedsche Volk door de eeuwen heen onderscheiden heeft van andere nationaliteiten.” Dáár in 't bevoorrecht oord, waarvan de eerste afbeelding dezer artikelenreeks in het vorige nummer slechts een flauw denkbeeld geeft, kocht Hazelius in 1891 een uitgestrektheid gronds van 29.493 M² met het doel hier eindelijk zijn lang gekoesterd denkbeeld tot waarheid te maken; hier te stichten het friluftmuseum Skansen. En dat zijn stichting volle levensvatbaarheid bezat, zie dat zou de bloote mededeeling u reeds bewijzen welke ons zegt dat er nu reeds meer dan 296.3599 M² museumterrein zijn, waarop meer dan 40 merkwaardige huizen staan.

Het gaat natuurlijk niet op, deze alle in „Buiten” te behandelen, ik zal me dan ook streng beperken en hoofdzakelijk houden aan de hierbij in beeld gebrachte torens, huizen en schuren.

Is de Stave-kerke van Gol of de oude uit 1459 stammende visscherskapel voor Bygdö of Lillehammer 't pièce de résistance, in Skansen zijn dit de merkwaardige „Klockstapeln”, eens de roem en trotsch der inwoners van Hällestadt en Håsjö.

In tegenstelling met onze kerken, waar schier overal de torens aan de Westzijde der bedehuizen met hun hooge spitsen symboliek opwijzen naar hemelsche regionen, waren in Zweden de „Torns” bijna geheel onbekend, althans kwamen de Klockstapeln veel algemeener voor.

In menig opzicht zou men deze sierlijke, vaak kunstrijk versierde kerkmonumenten kunnen vergelijken met de klokkestoelen, zooals wij die tot in onze dagen nog aantreffen in enkele ver van den modernen invloed gelegen buurtschappen, als in Saasfeld, tusschen Borne en Weerseloo, en Wanneperveen. Zeer zeker hebben deze recht in het Ned. Openluchtmuseum een plaats in te nemen evenals de Zweedsche Klockstapeln dat in Skansen en Jonköping doen.

Uit een architectonisch oogpunt bezien zijn deze stapeln van het hoogste belang voor de studie der oud Zweedsche bouwkunst, welke in menig detail afwijkt van de Noorsche, en zich hoofdzakelijk gekenmerkt ziet door zeldzame soberheid, zoodat zij ons in haar boerenwoningen, zelfs ook in die der latere tijden, uitsluitend het constructieve geheel en de onderlinge ruimteverhoudingen laat zien, zonder een enkele versiering van lijsten of „en relief” behandeld „Bohlen” of „Skiftes” werk.

En dit alles is ons nog meer merkwaardig als we weten, dat deze soberheid niet noodgedwongen voortkomt uit gemis aan technisch kunnen, — daar het niet ontbrak aan buitengewoon bekwame timmerlieden — doch uit een overal merkbare zucht naar dien ernstigen eenvoud, welke zoo geheel in harmonie was met het plechtige in de natuur van het rots- en sparrenrijke Zweedsche land. Doch meesterstukken van bouwkunst zijn de klokketorens, waarvan er een hier op de volgende bladz. gereproduceerd is en die zich hoofdzakelijk onderscheiden door het klokkenhuis (clocnahus), dat eerst op vrij aanzienlijke hoogte gebouwd is. Skansen bezit er twee en een plattegrond van een derde, de Stapel uit Söderköping in Ost Gothland, welke in zijn bouwwijze belangrijk van de beide

DE MORASTUGAN OP SKANSEN, 'T OUDSTE HUIS VAN 'T OPENLUCHTMUSEUM.

anderen afwijkt en die nog op zijn oorspronkelijke plaats gevonden wordt.

Ook de hierbij in beeld gebrachte Håsjöstapel verricht tot op heden nog zijn diensten in de Håsjökerk in Ostjämmland. Op Skansen vindt men echter een tot in alle onderdeelen getrouwe copie, welke mogelijk werd gemaakt door den krachtigen financiële steun van Prins Karl.

In hoofdzaak komt de Håsjöstapel in zijn grondplan overeen met het merendeel der Noorsche klokketorens, doch wie vergelijkingslijnen trekt met dien uit Hällestadt of met den in het Jonköpinger Stadspark opgerichte Solberga Stapel, zal direct aan de kleurige behandeling zien, dat de Håsjöstapel ontstaan is in den baroetijd. En de Håsjökerkeboeken bewijzen zulks nader. Daar vinden wij dat in het jaar 1684 de oude toren verwoest werd en dat de tegenwoordige in 1778—1779 door den boer Pål Persson uit Stugun in Jämtland gebouwd werd. Hieruit blijkt ook weer, hoe de Zweedsche bouwkunst beoefend werd door eenvoudige plattelands lieden, menschen die echter wel degelijk gevoel hadden voor juiste vorm en ruimteverhoudingen, doch die het waarschijnlijk als een eer of plicht beschouwden, hun werkkraft en scheppingsvermogen voor het kerspel beschikbaar te stellen; althans de rekeningen wijzen uit, dat ze lang niet schitterend beloond werden. Zoo kreeg onze Pål Persson als architectenloon voor den Håsjöstapel 11 rijksthaler en 5 shilling banco (ongeveer 13 mark) uitbetaald. Nog moeten de ontwerpteekeningen in de kerk van zijn dorpje bewaard worden, welke hij ook zonder geldelijke belooning voor zijn gemeente zou gebouwd hebben. Geen wonder dus dat het Diarium van het Stugunsche kerkeboek onder de necrologie van de teraardebestelden in 1815 hem waardeerende woorden wijdt. Daarin luidt het: „Op den 22^{en} Januari overleden en den 19^{en} Februari

DE FATBUR UIT BJÖRVIK OP SKANSEN, EEN VAN DE GROOTSTE ZWEEDSCHE SCHUREN.

begraven, den boer-kerkpresident en koster Pål Persson in Stugun. Hij is tijdens zijn leven als architect opgetreden van zeven houten kerken, waarvan zes met torens, bovendien bouwde hij ook nog de steenen kerk van Helgum in Angermansland aan de grenzen van Jämtland, en vele kleinere openbare gebouwen. Hij was in de Christelijke godsdienst goed onderricht, een bezadigd en braaf mensch, op 83-jarigen ouderdom aan een borstkwaal overleden". Hieruit kan men concluderen, dat hij in 1732 geboren was, zooals een met een gegraveerde koperplaat versierd grafgedenkteken tot voor weinige jaren mededeelde.

Moeilijk valt het te zeggen, waar Pål Persson zijn kunst eigenlijk geleerd heeft, hoogstwaarschijnlijk heeft hij zich zijn bekwaamheden zelf eigen gemaakt en de door hem met liefde toegepaste baroc-vormen overgebracht naar Zweedsche opvatting.

Voor al kan men dezen invloed zeer sterk zien uitkomen in de eigenaardige daklijnen, terwijl ook de kleurenbehandeling uiterst fraai en toch zuiver harmonisch gehouden wordt. De houten schubbedekking boven de onderste verdieping behield zijn natuurlijke gele kleur; terwijl die van de meer en meer aan wind blootgestelde bovenste torengedeelten een roodachtigen tint aannamen. De gedraaide zuiltjes van de open galerij zijn groen en de horizontale verbindingslijsten rood met witte randen. De achthoek onder den uivormigen toren is geel met blauwe velden en de holle balklaag onder de slanke spits rood. Hoe afwisselend werken de kleuren en in trouwe, hoe vormt alles toch een geheel, dat in geen enkel opzicht „bont" genoemd kan worden.

In dit Zweedsche bouwonderwerk, waarvan alle hier beschreven onderdeelen op de afbeelding zeer goed te onderscheiden zijn, hangen nu twee klokken, die door den Hemony van het Noorden — Gerhard Meyer uit Stockholm — gegoten werden. Vroeger hebben ze gehangen in de kapel van de koningin-weduwe Hedwig Eleonora te Ulricksdal en Skansen kreeg ze als een waardevol geschenk van koning Oscar II. De gezamenlijke hoogte van den toren bedraagt iets meer dan 72 voet of ongeveer 21 M. Ik heb nu iets meer in bijzonderheden dit monument van Zweedsche kerkbouwkunst behandeld, maar men zal mij wel willen ontslaan een dergelijke uitvoerigheid te betrachten bij de beschrijving van al die huizen, schuren en gebouwen, die elk afzonderlijk de moeite van een nadere beschouwing overwaard zijn voor schilder, architect of oudheidkundige, die ook in hun verrassende interieurs zoo in alles pleiten voor de groote opvoedende kracht, welke er van zulk een het ideaal nabij komende volksuniversiteit uitgaat, een kracht zóó zelfs sprekend tot het groote leekenpubliek, dat zij onmogelijk geëvenaard zou kunnen worden door de saaie, deftige ingetogenheid van onze hedendaagsche zalen-museums. Wij zullen dan ook eenigszins vluchtig de verschillende bouwontwikkelingen doorloopen en slechts hier en daar waar zulks bijzonder opvalt, iets dieper ingaan op de details.

Op een wandeling door Skansen kan men in weinig uren de geheele evolutie van het menschelijk verblijf in Scandinavië meemaken. Men begint — om de chronologische volgorde te bewaren — bij de Lappenhutten en de Sennhutten, om te eindigen bij de werkelijk reeds weelderige vertrekken van den Bolnastugan. Wilt ge me op die reis door de eeuwen volgen? Welaan dan.

Niet ver van de boven beschreven Klockstapel uit Håsjö vindt men bij den „Renberget" het Lappenlager, den meest primitieven tijdelijken nederzettingvorm, zooals die in onze dagen nog voorkomt in de dalen van het hooge Noorden, waar boven de 63° cirkel de Lappen hun zwerfend leven leiden. Het beste hebben nog de berglappen hun bijzonder karakteristieke eigenaardigheden bewaard, waar het leven en de welvaart van een lappenfamilie staat en valt met de kudde rendieren, waarvan 200 stuks nauwelijks voldoende zijn om een geheel gezin te onderhouden.

Om een cirkelvormige plaats van circa 4 meter doorsnee worden lichte boomstammen op kegelvormige wijze geordend. Boven laten ze een opening vrij, de rookuitgang. Zoo hebben deze

woningen het volkomen aanzicht van een lagen afgeknotten kegel. Hier is nu de eerste trap te vinden van de menschelijke vaste verblijfplaats, welke bij de visscherslappen reeds meer geriefelijk ingericht is, doordat men den vorm gewijzigd heeft in dien van een afgeknotten vierzijdige pyramide met een deuringang.

Weer een stapje verder brengt ons bij een bouwwerk, dat rust op een soort houten voetstuk, waarop de gezaagde boomstammen met hun ronde kant naar buiten staan, terwijl eenige horizontale lijsten reeds aanwijzingen geven voor een minder bewegelijk leven. Hier vindt men nu den meest primitieven vorm van het éénvertrekshuis, waarvan Skansen een groote verscheidenheid bezit, welke eeuwenlang — tot in onze dagen — als het doorsneetype gold voor de boerenhuisvestiging.

Bij deze woningen behoorden echter uiterst primitieve gebouwtjes, voor het opbergen van kleederen, ski's, sleden, voor 't maken van kaas en het bewaren van kostbaarheden en al deze njäl-la's of „stolpbod", dikwijls rustende op hooge palen met eigenaardige constructies tegen muizen- en rattenaanvallen (mushilla's) zijn te beschouwen als de voorloepers der schuren, waardoor Zweden beroemd is geworden. Deze schuren kregen dikwijls het karakter van een oud-middeleeuwsche verdedigingstoren, met verdedigingsgalerij en vinden hun voornaamste vertegenwoordiger op Skansen in den Fatbur uit Björvik, waarvan de tweede afbeelding op de vorige bladzijde een juist beeld geeft.

Keeren wij nu tot de oudste woningstypen terug, dan vinden wij in de verplaatsbare hutten der kolenbranders een tweede soort kegelvormige woningen, welke in 1891 op Skansen gebouwd werden. Het hout voor deze primitieve gebouwtjes werd geleverd door de bekende firma Berggrens van de transportaktien-gesellschaft in Stockholm.

Ook hier nog de ronde tentvorm, doch de haard ligt niet meer in het centrum, maar is naar den wand verschoven, terwijl er een soort schoorsteen aangebracht is, welke de rook naar buiten afleidt. Zoodoende is het mogelijk, dat deze hutten vrijwel gesloten, kegels vormen echter niet veel hooger dan een manslengte.

Ook de geheele buitenbekleeding is anders, de holte tusschen de stammen is aangevuld met aarde en graspollen, terwijl tegenover de uit ruwe veldkeien gebouwde stookplaats een houten deur het vertrek afsluit. Aan weerszijden van den ingang vindt men de rustplaats der kolenbranders, bestaande uit los op den grond opgestapelde frissche dennentwijgen.

Weer iets verder ontwikkeld zijn de vierhoekige Kolenbrandershutten uit Västmannland, waarvan de ingang zich aan de lengtezijde bevindt, terwijl ook hier uit losse steenen de vuurhaard gemetseld is, en zoo komen wij stapje voor stapje tot het meest oorspronkelijke éénvertrekshuis, de Fäbodfallen of Sennhutten.

Wel is waar heeft men ook hier nog te doen met een tijdelijke nederzetting, veel overeenkomst bezittend met de Zwitsersche Alpenhutten, doch zij dragen al reeds in veel hogere mate het kenmerk der blijvende bewoonbaarheid.

De eerste afbeelding op de volgende bladzijde geeft ons een verrassend volledig beeld van zulk een uit meerdere gebouwen bestaande omheinde nederzetting, welke niet zelden de voorlooper was van een later ontstaan dorp, herhaaldelijk wordt ons in dorp, gehucht of hofstede, namen eindigend op bod = boda =

säter = Senne, die oer-nederzetting in de herinnering geroepen. Skansen is zulk een voorpost der beschaving in al zijn onderbouwde wijze, er is nog weinig of niets wat ons verhaalt van een rustende half doorgelouwen boomstam, die als zitbank dienst doet, de slaapplaats „Tvärpal" van de vrouw en de primitieve trek, zij allen getuigen nog van de tot noodzakelijkheid geworden levensomstandigheden.

Op zijn minst bedroeg het getal huizen, dat binnen de omheining lag drie en wel het woonhuis (stuga) het kookhuis (eldhus)

DE HÅSJÖKLOCKSTAPEL OP SKANSEN.

en de schuur (bod). Deze zijn alle drie op de afbeelding te zien. De „stuga” geheel links bestaat uit boomstamwanden, gedekt door een planken dak, waarin een groot gat de ljöre is aangebracht voor rook en licht. Dikwijls, vooral in latere perioden, is dit gat overdekt met een schuin afdak, waardoor de regen en sneeuw niet binnen kunnen dringen.

In tegenstelling met de schuur is het „stuga”dak niet met schors en graspolen overdekt.

Het interieur komt in menig opzicht overeen met dat der Slogboden, waarin de hooiers verblijf hielden als ze op ver afgelegen streken de oogst binnenhaalden.

Doch het meest karakteristieke bijgebouw is wel de „Köksskålen”, dat voor de bereiding van boter en kaas gewichtige diensten doet. Het onderste gedeelte is met sparrenschors bedekt, het bovenste is vrij, zoodat de rook er goed kan uittreden.

Het vuur brandt in het midden op den grond en is slechts aan drie kanten door lage steenen ingesloten. Aan een stang daarboven hangt de ketel, waarin de melk gekookt wordt, het geheel herinnert aan die bouwmethode, welke aan het vierhoekige kamerhuis voorafgegaan is, terwijl ethnologen er den invloed van de Finsche overheersching in zullen herkennen, omdat tot op onzen tijd deze drie-eenheid van het Scandinavische huis: woonvertrek, kookhuis en schuur bewaard bleef. Zoo is de Fäbodvallen van Skansen een imitatie van de nog bestaande te Mörsil in Jämtland, het dichtst aan Trondjem grenzende Zweedsche district. Ook laat de instructieve afbeelding ons nog de omheinde ruimte zien voor het vee, waar dit gemolken wordt met de koestal, 't fahus of fäuse, terwijl het pad tusschen de heggen — de fägata = veestraat — ons brengt bij het oude dennenbosch, waarachter de torenspits oprijst van die andere klokketoren, welke door mij slechts even terloops vermeld is.

Zoo geeft onze afbeelding een veelzijdig beeld van den soberen eenvoud der allereerste cultuurplaatsen — ons bekend uit de IJslandsche sagen — een overgang vormend van de nomadiseerende Lappen naar den zich voor goed gevestigd hebbenden Boer.

Als oudste vorm van nederzetting mag dan wel het huis uit Mora genoemd worden.

Met alle huisraad heeft Hazelius het naar Skansen overgebracht in 1891, zoodat wij hierin het oudste monument van Stockholms Museum zien. Het is de eenvoudigste huisvorm, waaruit met volkomen beslistheid alle Scandinavische woningen ontstaan zijn.

Het huis bestaat uit drie vertrekken, die op zeer natuurlijke wijze uit elkaar gevormd werden en wel vooreerst een gesloten voorhal, de ook in de Noorsche bouwkunde geziene „svale”, welke hier ten grondslag heeft gelegen aan het „forhus” en „de kove”. Immers, men had oorspronkelijk in de lengteas van het gebouw twee deuren, één die van de stue u bracht in de gesloten „svale” en één van de „svale” naar buiten; spoedig kwam men er toe de buitendeur naar de lengtezijde van het huis over te brengen, waardoor regen en wind belet werd vrij binnen te treden. Dit geschiedde in vele woningen reeds vóórdat het Christendom de Heidensche goden geheel verdrongen had. Een verdere stap was, dat men de nu ontstane ruimte in tweeën deelde, zoodat men een voorhal kreeg, welke toegang gaf tot het groote vertrek en een kleiner vertrek de „kove”, en ziedaar de hoofdverdeeling, welke we tot in onzen tijd zelfs nog bij de jongere Zweedsche woningen zien. Wie van cijfers houdt moge vernemen, dat het voorvertrek 2.16 M. bij 2.34 groot is, het daarachter gelegen kabinet of kove 2.16 M. bij 3.50 M., terwijl de hierbij in beeld gebrachte groote kamer van den Morastugan 5.86 M. bij 5.90 M. oppervlakte bezit. De hoogte van het laatste is 3.40. Zulk een vertrek wordt in Zweden „hög-stuga” genoemd, omdat er nog geen zoldering in gelegd is.

Een aanduiding van de scheiding van het oude woonvertrek en de keuken vindt men nog in de „kronstang”. Deze balk, die dikwijls met rijk houtsnijwerk versierd is en waarover gewezen kleeden „hangklädeter” gelegd zijn, heeft in het Zweedsche recht, speciaal in dat van de provincie Hälsingland een zeer belangrijke rol gespeeld. Werde een misdaad

DE FÄBODFALLEN UIT JÄMTLAND OP SKANSEN.
WOONHUIS, SCHUUR, KOOKHUIS, VEESTRAAT, KOESTAL.

gepleegd tusschen de huisdeur en de kroonstang, dan werd deze minder streng gestraft, dan wanneer die plaats vond in de eigenlijke stuga. Ook bedelaars mochten niet verder komen dan de kroonstang.

Tusschen de haard en den achtermuur vindt men de vast ingebouwde bedden (Sängloft), waarvan er steeds twee boven elkaar zijn. Waar de voeteneinden bij elkaar komen staat een groote klok of ook wel een kast „truhe” geheeten. Een verder eenvoudig bed staat aan de gevelzijde waar ook de werktafel voor moeder de vrouw gevonden wordt. Tusschen de bedden bevindt zich de groote werk- en draaibank, die hier voldoende verlicht wordt door een drieelig venster van 1.20 M. lengte en 48 c.M. hoogte, omgeven door aardig besneden lijsten.

Op de werktafel ziet men allerlei gereedschap, betrekking hebbend op de horlogemakerij. De inwoners van Mora hebben zich op dit gebied een groote vermaardheid verworven.

Bij den ingang vindt men voorts een hoekkast en van het meubilair dienen vooral de zonderlinge kubb-stol genoemd te worden.

In tegenstelling met onze moderne kamers is het midden van het vertrek vrij gebleven en daar er alleen die meubelen aanwezig zijn, welke de weinige behoeften op zijn strengst eischen, zoo wordt als het ware de geheele ruimtewerking verhoogd; krijgt men een vasten indruk dat de plaatsing zóó en niet anders moet zijn, kortom behoudt men een sterk visueel beeld van zulk harmonisch-eenvoudige Zweedsche woning. Alles heeft er zijn door de eeuwen bestemde plaats, zoodals bijv. de handdoek tusschen de deurpooten van Kove en forhus; al het houtwerk is van een diep goudbruine kleur, waarmede de kleurige bedsteegordijnen prachtig contrasteeren; kortom, elk meubelstuk is als 't ware voortgegroeid uit de plaats en de omgeving waar het staat.

Overneming verboden.

D. J. VAN DER VEN.

DE GROOTE KAMER VAN DE MORASTUGAN OP SKANSEN.
BED, WERKTAFEL, KUBB-STOLL, SÄNGLOFT, HAARD, KROONSTANG, BONADER EN
HANGKLÄDETER.

Foto C. Steenbergh.

GEZICHT VAN WOUDRICHEM OP HET SLOT LOEVESTEIN, BIJ DE PLAATS
„WAAR MAAS EN WAAL TE ZAMEN SPOELT, EN GORKUM RIJST VAN VER....”

EEN MERKWAARDIG VISSCHERSSTADJE.

AN de samenvloeiing van Maas en Waal (Merwede), tegenover Loevestein en Gorcum, ligt Woudrichem, thans een stille, schier vergeten visschersplaats, maar niettemin een der oudste en merkwaardigste stadjes van ons vaderland.

De naam Woudrichem of Waldrichem schijnt er op te wijzen, dat in het grijs verleden de streek zeer boschrijk is geweest, een vermoeden dat bevestigd wordt door den naam der Woudrichem omvattende heerlijkheid Altena, Halthena of Holthena, wat als Houtland wordt verklaard. De ligging aan de vereeniging van twee belangrijke stroomen leidde tot een vroegtijdige ontwikkeling van vischvangst en handel en in 866 wordt Woudrichem dan ook reeds als marktplek genoemd onder de bezittingen van den Bisschop van Utrecht, waaruit tevens blijkt, dat de Christelijke godsdienst hier al spoedig ingang heeft gevonden.

Na den dood van Dirk van Altena vervielen diens uitgestrekte bezittingen aan zijn neef Willem van Hoorne, wiens moeder Margaretha de erfdochter der Altena's was. Eertijds een deel uitmakend van de gouw Teisterbant, was het Land van Altena een leen van de Graven van Kleef, maar in 1332 verkocht een hunner, Diederik, zijn rechten aan den Hollandschen Graaf Willem III, den Goeden.

In 1362 gaf Dirk Heer van Hoorne en Altena, aan „onsen poirteren van Woudrichem ende onsen poirterskinderen” — blijkbaar was de veste dus toen reeds van wallen en poorten voorzien — het privilege om „gemeenlic op onse visscherien te visschen op horen vijften penninc ende dat elc man houden mach een vierendeel van eene seghen ende een half vlu ende niet meer”. De Hollandsche Graaf Albrecht van Beieren bevestigde dit voorrecht in 1397 met deze toevoeging: „ende gebieden ende bevelen onsen bailiu van den lande van Althena die nu is of namens wesen sal dat hi nyemande en ghedoge te visschen op ten vrozen ende visscherie voir Woudrichem dan onse poirteren ende poirterskinderen voirscreven na ijnhouden hoir brieven ende hantvesten voirs ende dair op sulke boeten sette tot ons behoef sonder enich verdrach dair af te doen dat hun des een yegelic hoeden moghe ende des niet en late”.

Intusschen hadden de visschers Heer Albrecht vier jaren tevoren ook van een andere zijde leeren kennen. Den 21sten September 1390 was in Den Haag Aleida van Poelgeest, de schoone

gunsteling van Hertog Albrecht, op haar avondwandeling met diens hofmeester Willem Kuysen, door Hoeksche Edelen verraderlijk overvallen en omgebracht, wijl dezen aan haar invloed 's Graven veranderde houding, ten gunste der Kabeljauwschen, toeschreven. De moordenaars, met of zonder medeweten van Albrechts zoon Willem van Oostervant, den lateren Graaf Willem VI, handelende, maar in elk geval met zijn naam en gezag zich dekkende, hadden de wijk genomen naar het aan dezen toebehorende slot Altena, dat zich op een heuvel tusschen Woudrichem en het tegenwoordige dorp Almkerk verhief. Den 1sten Juli 1393 trok Albrecht in eigen persoon, over Gorcum en Woudrichem, met een legermacht tegen het kasteel op, en bij zijn nadering haastte Willem, beducht voor zijns vaders wraak, zich naar 's Hertogenbosch en vervolgens naar Frankrijk. Wel boden de overige Edelen nog ernstig tegenweer, maar toen zij, onder bemiddeling van 's Graven zoon Jan Bisschop van Luik, behoud van lijf en goed hadden bedongen, viel de burcht al ras den belegeraars in handen, die de sterkte met den grond gelijk maakten. Slechts een paar torens bleven tot in het laatst der zeventiende eeuw gespaard. Allengs meer en meer in verval geraakt, is thans ook de laatste herinnering aan dit slot verdwenen.

Twaalf jaren later ondervond Woudrichem de rampen van den krijg aan den lijve. Onder aanvoering van Heer Willem van IJzendoorn werd de veste in 1405 door de mannen van Arkel overrompeld, geplunderd, in brand gestoken en verwoest. Ook de privilegiën en handvesten der burgerij gingen hierbij verloren, maar deze werden bij charter van 31 Januari 1409 door den Leenheer Graaf Willem VI van Holland alle volledig hernieuwd. Vermoedelijk werd de stad omstreeks 1460 voor de tweede maal ommuurd.

Tijdens den oorlog tusschen de Hollanders en de Gelderschen wisten de laatsten zich in den nacht van den 13den November 1511 bij verrassing van Woudrichem meester te maken. Maar reeds den 3den Maart van het volgende jaar wist Hendrik van Nassau, die van het slot Loevestein uit de belegering leidde, de veste te hernemen.

De laatste Heer van Altena, Philips II van Montmorency-Nivelle, Graaf van Hoorne, werd den 9den September 1567, gelijktijdig met Lamoraal Graaf van Egmond, op bevel van Alva te Brussel gevangen genomen. Den 5den Juni 1568 lieten

beiden, als martelaars voor onze volksvrijheid, hun leven op het schavot. Toen de Pacificatie van Gent (8 November 1576) de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden voor een oogenblik hechter aaneen sloot, werd Hoorne's weduwe, Vrouwe Walburg van Meurs, hersteld in het rechtmatig bezit van een deel zijner indertijd verbeurd verklaarde goederen, waaronder Altena. Nadat ook haar tweede gemaal, Adolf Graaf van Neuenahr, overleden was, droeg zij den 2den October 1590, „bevindende haer selven”, naar Bor in zijn „Nederlandsche Historien” verhaalt, „seer belast met schulden en dat hare goederen meestendeel bij de vijanden waren aengeslagen en geconfisqueert”, haar rechten op de stad Woudrichem en het Land van Altena voor de som van negentig duizend gulden aan de Staten van Holland over, „sulks met de heerlijkheden, aenwassen en alle gerechtigheden van dien”.

Deze overdracht is voor de latere gemeente Woudrichem van vèr strekkende beteekenis geworden. Want op grond van het bovenaangehaalde charter van Graaf Willem VI werd na een langdurige procedure den 31sten December 1806 door den Hoogen Raad arrest gewezen, dat het vroomrecht of recht van den 5den penning door de overdracht van 1590 aan de Staten van Holland en daarna aan den Staat der Nederlanden is overgegaan. Bij een daarop tusschen Rijk en gemeente gesloten overeenkomst heeft de Staat zich echter verbonden dit recht niet te zullen toepassen zoolang de gemeente Woudrichem jaarlijks een vastgestelde som aan de schatkist bijdraagt.

Maar wij loopen de geschiedenis vèr vooruit en moeten nog vermelden, hoe de veste in 1574 den Spanjaarden in handen viel. Wijl de stad verzuimd had zich tijdig in voldoende staat van tegenweer te brengen, had Requesens' veldheer Chiappin Vitelli gemakkelijk spel. Toch schijnt de bezetting niet van langen duur te zijn geweest; in elk geval was twee jaren later Woudrichem weer Staatsch. Nog tweemaal poogde men van Spaansche zijde de veste te hernemen, maar zoowel de aanslag van Pieter Ernst I Graaf van Mansfeld in 1589 als die van Claude la Barlotte op 20 Juli 1599 werden nog tijdig verijdeld.

Voor de laatste maal ondervond Woudrichem de verschrikkingen van den krijg in den winter van 1813. Bij de nadering der Geallieerden hadden de Franschen reeds den 15den December in overhaastigen uittocht de stad verlaten, maar het tegenover liggende Gorcum, het hoofdkwartier van Generaal Rampon, wist zich nog tot 20 Februari 1814 staande te houden. En deze stad begonnen de Bondgenooten nu van de overzijde uit zeven batterijen, opgeworpen tusschen Woudrichem en het Sleeuwijkse veer, te bestoken. Natuurlijk liet men zich in Gorcum niet onbetuigd om dit bombardement zoo hardnekkig mogelijk te beantwoorden. Middelerwijl verkeerde de bevolking van Woudrichem in angstige spanning, want ook binnen deze veste richtten de Gorcumsche kanonskogels aanmerkelijke schade aan, vooral aan de pastorie en aan de huizen naar de zijde van den toren. De veste was „drie maanden lang met troepen opgepropt, zoodat vele inwoners zestien, twintig, vijf-en-twintig, ja meer soldaten op den duur in hunne woning hadden, waardoor alle voorraad verteerd werd, terwijl men bij volslagen gebrek aan brandstoffen, alles in de stad door de krijgslieden afbreken en verbranden zag”, verhaalt D. de Graaff in zijn „Beleg, Bombardement en Overgave van Gorinchem, in den winter van 1813 op 1814”.

In 1815 werd Woudrichem, dat sinds 1590 een grensstad van Holland geweest was, bij de toen gevormde provincie Noord-Brabant gevoegd.

Wij willen ons kort overzicht *) van Woudrichems lotgevallen besluiten met te wijzen op de hooge personages, die de stad een en andermaal binnen haar muren zag. Reinout I Hertog van Gelder stond in 1283 zijn aanspraken op Limburg, tegenover Adolf Graaf van Berg, af aan Hendrik IV Graaf van Luxemburg. In verband daarmee kwamen nu in de jaren 1284—86 binnen Woudrichem herhaaldelijk de afgezanten van Jan van Brabant, Reinout van Gelder en den Hollandschen Graaf Floris V bijeen tot het aanknoopen van onderhandelingen (parlementen). Maar de oorlog was niet meer te keeren. In den slag bij Woeringen (in de Pruisische Rijnprovincie) geraakte Reinout den 5den Juni 1288 krijgsgevangen, zoodat hij moest afzien van zijn aanspraken op Limburg en dit dientengevolge aan Brabant kwam.

In 1348 werden andermaal te Woudrichem onderhandelingen gevoerd, welke dezen keer met gunstiger uitslag werden bekroond, want den 3den November van dat jaar kwam hier tusschen Willem IV Graaf van Holland en Reinout III Hertog van Gelder een verbond van wederkeeringe hulp en bescherming tot stand.

*) Eenige bijzonderheden zijn door ons ontleend aan het werkje „Oud-Woudrichem”, van de hand van den tegenwoordigen gemeente-secretaris, den heer J. L. G. Kingmans.

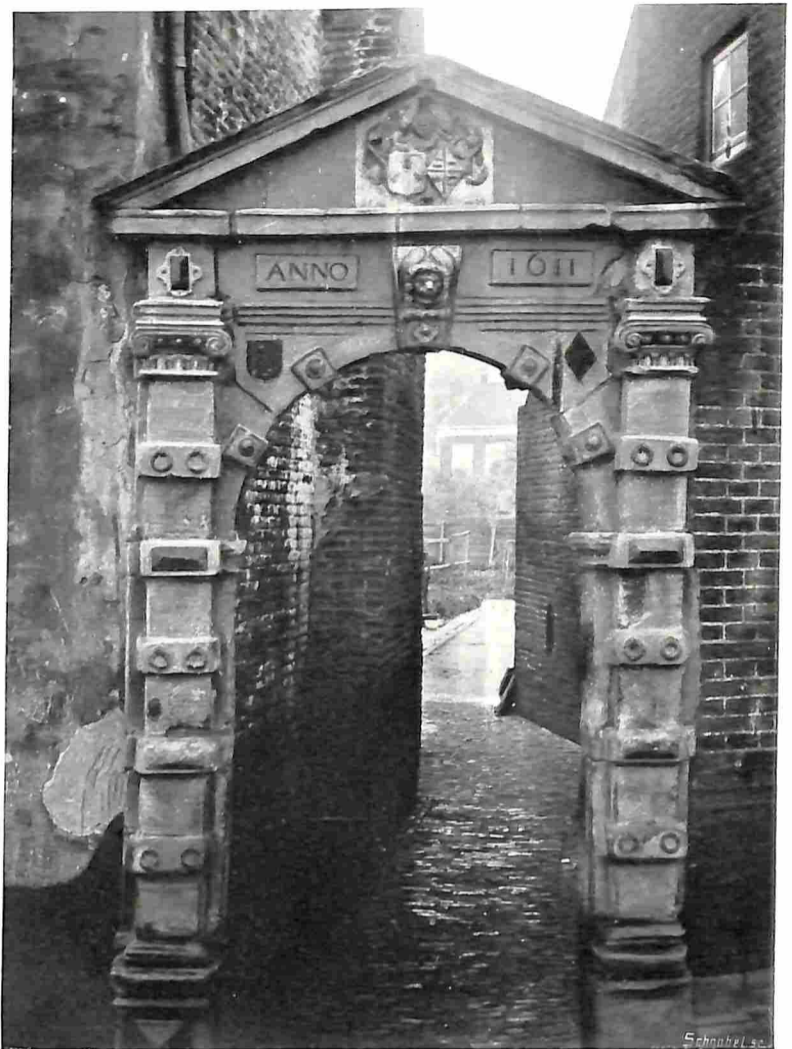

Foto Tukker.

OUD POORTJE TE WoudRICHEM MET 'T WAPEN DER DE WITTEN.

Een ander verdrag werd hier ter stede den 13den Februari 1419 gesloten en wel tusschen Jan Hertog van Brabant (die hier van 8 Januari tot 16 Februari verblijf hield), den gemaal van Jacoba van Beieren, en haar oom Jan Bisschop van Luik. Behalve Jacoba van Beieren en haar moeder Margaretha van Bourgondië, waren bij deze plechtigheid ook 75 Hollandsche en Zeeuwsche en 31 Vlaamsche, Brabantsche en Henegouwsche Edellieden tegenwoordig, wier namen alle bij de geschiedschrijvers staan vermeld.

Voor de tweede maal heet Jacoba van Beieren binnen deze stad vertoefd te hebben in 1425, toen zij, na haar vlucht uit den Gentschen kerker, van Breda over Woudrichem naar Gorcum reisde.

* * *

Foto C. Steenbergh.

WoudRICHEM BINNEN ZIJNE WALLEN.

De in den omtrek herhaaldelijk bloot gekomen fundamenten van gebouwen en muren wettigen de onderstelling, dat de thans zoo eenvoudige visschersplaats eenmaal vèel grooter moet zijn geweest en tijden van voorspoedigen bloei moet hebben gekend. Maar vooral vindt dat vermoeden steun in den zwaren, vierkanten toren, die als een eerwaardige patriarch hoog boven de stille huizen-rijen zijn kinderen ten hemel wijst. Kolossaal van aanleg, lijkt hij geheel misplaatst in het kleine stadje van tegenwòrdig. Oorspronkelijk heeft hij een hoog opgaande spits gedragen, maar deze werd bij het beleg van 1574 door Chiappin Vitelli's Spaansche krijgsbenden in puin geschoten. Een later aangebrachte kleinere spits werd bij een geduchten Septemberstorm in 1717 vernield en sinds dien tijd is de toren stomp gebleven. Aan zijn vier zijden is hij versierd met onderscheidene koppen, uit steen gebeiteld en regelmatig in rijen geplaatst; naar Oltmans in „Het Slot Loevestein in 1570” beweert, zijn het afbeeldingen der oude graven. Het vlechtwerk van baksteen doet als nisvulling dienst, terwijl eenige jaren geleden het platte dak door een ijzeren hekwerk is omgeven.

Wij wezen er hierboven reeds op, dat het Christendom onder de Woudrichemmers al vroeg ingang heeft gevonden. Reeds in het laatst der zevende eeuw schijnt hier door Suitbertus, een mede-arbeider van den Utrechtschen Bisschop Willebrord, een kerk of kapel te zijn gesticht. De tegenwoordige kruiskerk, waarvan het kapittel van St. Salvatorskerk te Utrecht het bevestigingsrecht bezat, dagteekent uit de vijftiende eeuw; zij had destijds St. Martinus tot beschermheilige. Nadat „de nije lere” ook binnen Woudrichem overheerschend was geworden, door de Hervormden in gebruik genomen, werd het bedehuis op het einde der zestiende eeuw geheel in de asch gelegd; slechts de naakte muren bleven voor de verderende vlammen gespaard. Met behulp van een collecte in de Hollandsche steden kon echter spoedig tot de herstelling worden overgegaan. Omstreeks 1840 werd de kerk andermaal herbouwd en inwendig gemoderniseerd, waarbij een aanzienlijk rijkssubsidie de kosten meerendeels moest dekken. Het prachtige orgel, met zijn fraai snij- en beeldhouwwerk, dagteekent uit 1680 en heeft oorspronkelijk dienst gedaan in de Haagsche Kloosterkerk, waaraan het door Prins Willem III

Foto C. Steenberg.

DE VISSCHERSHAVEN TE WoudRICHEM.

was geschonken. Den 2den Februari 1865 is het in deze kerk geplaatst.

Eveneens uit de vijftiende eeuw stamt de Water- of Gevangenpoort, die, van de rivierzijde gezien, een schilderachtigen indruk maakt, hoog als zij oprijst boven den ouden steenen vestingmuur, welke nog een duidelijk beeld geeft, hoe dergelijke versterkte stadjes er in lang vervlogen dagen uitzagen. In lateren tijd is zij door een buitenpoort omgeven, waarvan het gewelf echter in 1898, om den doortocht te verruimen, is weggebroken. Aan de rivierzijde zijn symmetrisch een vijftal steenen kogels ingemetseld, als een blijvende herinnering aan woeliger tijden. In 1872 is het poortgebouw door de gemeente van het Rijk aangekocht. Nog in het laatst der vorige eeuw heeft het als voorloopige kerker voor misdadigers dienst gedaan. Thans wordt het alleen nog door den gemeenteveldwachter bewoond.

Aan de Hoogstraat, de hoofdstraat van het stedeke, die er als rivierdijk doorheen loopt, zijn nog onderscheidene fraaie gevels bewaard gebleven, welke de heugenis aan het laatst der zestiende eeuw levendig houden. Een viertal, dat aaneen sluit, vindt men hiernevens weergegeven. Zij dragen de gevelsteenen „In de Salamander, 1606”, „In de Gulde Engel, 1593”, „In 't Herdt, 1601” en „In de vergulde Helm, 1601”. Een en ander is tevens in beeld gebracht, maar de „schilders”, die deze steenen „een nieuw verje” gegeven hebben, zijn daarbij niet altijd even oordeelkundig te werk gegaan. Overigens vormen deze huizen, in baksteen opgetrokken, uitnemende bewijzen van de hoogte, waartoe bouwkunst en steenindustrie zich in die dagen reeds hadden weten te verheffen. Tegenover deze schilderachtige groep, aan de overzijde der straat, staat het huis, dat den hierbij afgebeelden gevelsteen draagt, met de ernstige vermaning:

Die tidt is cort die
doot is snel wacht
V van sonden so
doet ghij vel. 1608.

Een gevleugelde zandlooper en een doodshoofd met -beenderen verhoogen met hun sombere symboliek den ernst dezer waarschuwing.

Ook enkele andere gevels, al dan niet van het jaartal van hun bouw voorzien, dagteekenen uit dezen tijd: 1605—1615. Van het meerendeel dezer huizen, die ook thans nog getuigenis afleggen van de welvaart hunner eerste bewoners, is de sierlijke top verdwenen, terwijl mede in andere opzichten de beruchte „tand des tijds” ook hier zijn vernielende uitwerking niet blijkt te hebben gemist.

Vlak bij het raadhuis vindt men het aardige poortje, dat mede bij dit opstel is opgenomen. Het verleende in vroeger jaren toegang tot een tuin en vertoont het opschrift „Anno 1611” als mede een wapen, dat aan de vermaarde familie der De Witten wordt toegeschreven. In hoeverre deze onderstelling op waarheid berust, valt moeilijk na te gaan. Zeker is, dat in de zeventiende eeuw een welgestelde familie van dien naam hier ter stede woonachtig was en dat bij den doop van een nieuwen telg op 30 Maart 1646 Johan de Wit, „schepen tot Dordrecht”, zoo vermelden de annalen, tegenwoordig was.

Het raadhuis, dat aan het einde der Hoogstraat staat, dagteekent, blijkens een gevelsteen, uit 1592 en is vermoedelijk zoowel in oudheidkundig als architectonisch opzicht alleszins merkwaardig. Maar de bestrijking met witkalk en daarna de bepleistering met portlandcement heeft alle schoon aan het oog ontrokken. Het in den gevel aangebrachte wapen, in het bezit waarvan de stad op 16 Juli 1817 door den Hoogen Raad van Adel werd bevestigd, vertoont „een schild van goud beladen met twee geaddosseerde zalmen van keel (rood), hangende aan een dorren boom in zijne natuurlijke kleur”.

In den loop der tijden is Woudrichem allengs vervallen tot een stil, schier vergeten stadje. Met de buurt Nieuwendijk telt

Foto Tukker.

OUDE GEVELS AAN DE HOOGSTRAAT TE WoudRICHEM.

het thans ruim 2200 inwoners. Alleen de riviervisscherij en de markt der vangsten, eenmaal de oorzaak van zijn opkomst en van zijn voorspoedigen groei, hebben er ook nu nog beteekenis. Maar om zijn belangwekkend verleden is het een bezoek van den vreemdeling nog altijd waardig.

JOHAN DE ZEEUW.

Overneming verboden.

De landsche woning in Vlaanderen.

(Slot).

NU dat de zachtheid van den avond neerzigt als een mengsel van wel-lust en weemoed over 't land; nu dat 't licht verstilt en stemmig wordt onder een lichten nevel van teerblauwe mist, nu begint het wit der gevels aan al die huizetjes der vlakte, heviger te schellen. Als vierkante en hoekige stukjes legwerk, als vlakjes parelmoer tegen den donkerder grond van doffer tonen, steken zij als lichte tikkels in het wijd uitgespreide tapijt dat over de vlakte strekt, in praal van tonenmengsel.

Nu pinkt er al een lichtje hier en daar onder de donkere euzies der lage daken, een scherpstralend lichtje als een gouden dopje met sterrenflikkering, maar zoo dat men gissen blijft en raden of 't wel het eerste avondlampje is ofwel een laatste genster gesprankeld uit het vuur der ondergaande zon.

Hoe verschillend zijn de stemmingen die de avond wekt. Gister viel de deemstering als een akelige boodschap, als een voorspook van den winter met dreiging van gruwelijk donker en verlatene triestigheid. 't Was of werd met 't laatste licht het laatste leven gedooft. Vandaag heeft de zon als een verrassing, een nieuwen zomerdag gebracht en heur eeuwig jeugdig licht tooverde weer de begoocheling van vollen zomer zonder krankheid of versletenheid of afgang van het schoone jaargetijde dat zijn einde naakt. Nu is de avond als een glorie van licht, — als een stille zang.

Het laatste zonnestralen is vergaan en nu pinken de lichtjes waarachtig uit elk avondlampje als zooveel sterretjes aan elk venster der landsche huizen.

En heel het avondveld waarover de blauwe nevels dreven, schijnt nu een waterspiegel waar de echte sterren uit de lucht weerspiegeld, en aan 't pinkelen zijn.

Nu is er geen gevoel van verlatenheid over de streek; een ieder weet zich omringd door al de anderen. Bij elk lichtje is er wakend leven en lichtjes zijn er rond en rond, ontelbaar als de huizen ontelbaar zijn over 't Vlaamsche land.

Vanavond bevangt mij * een weemoed en treurnis om de schoonheid waarvan ik heel den dag genoten heb.

De landsche woningen die 't leven en de blijheid uitmaken van het vlaamsche landschap; — de landsche woningen die 't kleurig spel uitmaken tusschen 't groen der veie velden waar de zon haar stralen schiet als een stroom van levend licht. Die woningen waar in den avond nu het lichtje pinkt van 't lampje dat schingt over een gezin waar vrede heerscht en stil genoeg, waar 't stil is als in een tabernakel; — die schoonheid is veroordeeld om te verdwijnen! Zij heeft uitgediend en zal vervangen worden door leelijkheid die schreeuwen zal in 't landschap en 't geheel ontsieren moet.

Die schoonheid verdwijnt stilaan, ze is alreeds verdwenen ten deele...

De landlieden ontvluchten hunne velden en die er blijven worden wijs gemaakt dat zij trachten moeten naar welstand, naar gemak, naar gezondheid, naar genoegens. Van schoon of leelijk wordt voorloopig niet gewaagd.

Maar er worden comiteiten gesticht die 't kwaad helpen bespoedigen en die den landman een goedkoop en degelijke woning verschaffen willen.

Vakmannen worden gelast met de doelmatigheid zulker woningen in cijfers uit te rekenen en de werken worden dan in dien zin opgemaakt.

Vroeger wilde men het huis afgezonderd, als een heiligdom gevrijwaard en omsloten door een haag, van de straat weg, iets dat er stond als eene eenheid, als eene levenskern, iets op zich zelf dat met 't wezen naar 't oosten gekeerd van waar alle licht en warmte en blijheid komt, met den gevel neergehurkt naar 't westen zonder deuropening of gat waar regen, koude of water in kon dringen en 't dak erover als een kappe neerreikend tot tegen den grond als een schutsel. Men miek het laag van steke om de woonplaats goedkoop te verwarmen 's winters en 's zomers liet men deur en vensters open en schouw en gotegat om de lucht er vrij spel te laten.

De landman miek zijn huizetje elk naar eigen inzicht van den bewoner, als een innig kapelletje waar elke hoek, elke lijn de reden aangaf van den inwendigen aanleg; waar 't schijnbaar gemis aan

Foto Tukker.

TYPISCHE GEVELSTEEN IN EEN HUIS AAN DE HOOGSTRAAT TE WoudRICHEM.

evenredigheid en grilligheid der lijnen aan het uitwendige, niets anders was dan het uitwerksel van de doelmatigheid van het innerlijke. Waar alles zijn reden had en beantwoordde aan de onverroerbare wetten der gezonde rede naar wier eischen ook de boomen gebouwd zijn in de schepping. En men zette 't geheel in eene passende kleur zoodat het uitzicht zijn schoonheid bijzette aan de omgeving. *)

Nu zullen de vakmannen het doen, die bezeten zijn met de kennis van goedkoop en regelmatigheid. Nu zullen de huizen staan met 't wezen naar de straat gekeerd — de achterkant even hoog als de voorkant, — twee gelijke gevels met gelijken voor- en achtermuur; met een schoorsteen op elken gevelhoek en evenveel vensters van weers-

kanten de voordeur die in het midden zit. In die huizen is de ruimte berekend in hoogte en breedte naar 't getal cubieke meters lucht die voor een gezin van landmensen vannoode is om te leven!

De rauwe baksteen laat men bloot en 't roode pannendak moet na den eersten tijd vuil worden en zwart.

De muren zijn bestemd om al het water en den wind te vangen die uit de lucht gezweept wordt en de wakke naar binnen te brengen langs de hooge vensters en deurgaten. Alles is hoekig, afgestemd in 't vierkant, met andere verhoudingen in de afmeting der onderdeelen. Wanstaltige vierkante koffers gelijk, met een dak als een dubbele haverkist, op het kantje geschaard, op één rei met de straat zonder hovetje of vrijdom of innigheid. Daar zal de landman moeten binnen blijven en terwijl hij zijn cubieke meters lucht verorbert kan hij de schoonheid van 't land bezien, gezeten aan zijn groot en hoog venster.

Nu komt men de dingen „maken” waar ze voortijds „groeiden”. Adieu de schoonheid als God 't niet betert!

Overneming verboden.

STIJN STREUVELS.

*) Opmerkelijk dat de Amerikaansche eenzaat H. David Thoreau, die meespreken mag omdat hij er iets van weet, er op wijst: dat de landman zelf zijn eigen huis moet bouwen omdat hij alleen het goed kan bouwen en omdat een huis bouwen de schoonste levensbezigheid is van den mensch.

Foto C. Steenberg.

DE WATER- OF GEVANGENPOORT TE WoudRICHEM.

HET MADELIEFJE.

MADELIEFJES.... Zijn ze er nog of zijn ze er al? Zijn 't nakomertjes van den vorigen of voorloopers van den volgenden bloei? Laatste of eersten? Het plantje zal 't uitwijzen. En dan blijkt het, dat er behalve dit ontloken bloempje nog heel wat knoppen zijn, groote, maar kleine ook en dat, als dit bloempje uitgebloeid is, een ander haar op zal volgen en dat het zoo voort zal gaan, nog langen tijd, ondanks vorst en sneeuw, om in Mei, als alle boomen weer bloeien en alle vogelen weer zingen, weiden en drevén in bruidstooi te hullen. Een bloempje, zoo klein, geroepen tot zoo grootsch! Is het niet, of de Schepping ons de macht van het kleine toonen wil?

Verscholen tusschen 't gras, leeft het Madeliefje haar rustig en bescheiden leven uit. Ze drukt haar bladen dicht tegen den grond, als wilde ze koeien en paarden en ander vee zoo min mogelijk vat er op geven. Daarbij is ze met borstelige haren dicht bezet; de slakken mogen niet kieskeurig wezen, ze laten haar met rust. Soms dreigen naburige gewassen haar te overvleugelen. Dan heft ze hare blaadjes steil omhoog, als wilde ze voorkomen, dat de zon, de levenwekkende, haar geheel uit het oog verliezen zou. Haar bloempjes, door slanke, ronde steeltjes gedragen, blikken als zilveren sterren tusschen het groen.

Zijn 't wel bloempjes? Ja. En toch: neen! Want het sierlijke korfje met gouden bodem en zilveren rand is feitelijk een samenscholing van heel veel kleine bloempjes, in de meeste gevallen ver over de honderd, die men duidelijk in twee groepen onderscheiden kan. De witte randbloempjes zijn lintbloempjes, hun kroontje is een lang lintvormig blaadje. De gele schijfbloempjes zijn buisbloempjes, hun kroontje is een kokertje, van boven wat verwijd, met vijf tandjes van den rand.

Zij alle, buis- en lintbloempjes te zamen, worden door een gemeenschappelijk omwindsel omgeven. Zou het: „eendracht maakt macht” misschien hun lijfspreuk zijn? 't Heeft er allen schijn van. En laten we eerlijk bekennen, dat ze succes hebben. Verbeeld u eens, dat ieder bloempje, ieder lintje en ieder buisbloempje afzonderlijk stond. Geen mugje zou het zien, geen vliegje zou het opmerken, geen kevertje zou komen, om er z'n honger te stillen. Wat zou er van de bestuiving terecht komen! Maar nu, met hun allen, door den eendachtsband nauw omsloten, nu tellen ze mee in de groote-bloemenwereld, nu behoeven ze niet bang te wezen, dat de kleine gevleugelden ze over 't hoofd zullen zien. Ze ontvangen hun bezoek even goed als alle andere, belangrijk geworden door hun aantal.

De gele buisbloempjes uit het midden, ze mogen klein zijn, ze hebben toch alles, wat er in een behoorlijk uitgerust bloempje behoort te wezen; ik bedoel de meeldraden en den stamper. Van de meeldraden, vijf zijn er, hebben de helmknoppen zich tot een kokertje vereenigd. Dat rust als het ware op vijf kleine zuiltjes. Het zijn de helm draadjes. Binnen in het kokertje zit stuifmeel. Want al vóórdát het bloempje opengegaan is, zijn de helmhokjes aan den binnenkant opengebarsten en hebben zich daardoor van hun inhoud ontlást. De stamper is dan nog klein en zit nog onder in het kokertje. Langzaam drijft hij het gele poeder voor zich uit. De stijve haren op z'n kop borstelen het zorgvuldig uit de nauwe opening en 't blijft er als een worstje boven op liggen. Muggen en vliegen, soms ook zweefvliegen en bijen komen, om te zien, of hier misschien iets van hun gading is. Ze snoepen er van en nemen een deel aan kop en pooten mee. Dat komt op de stempels van andere bloempjes terecht en dient er voor de bestuiving. Die bloempjes zijn ouder dan de vorige. Want pas als het stuifmeel weggehaald is, breiden de twee breede stempeltakken zich uit.

Nu gaat het in een korfje zóo, dat van de gele schijfbloempjes eerst de buitenste zich ontwikkelen, terwijl het zoo geleidelijk voortgaat, krans na krans, van den omtrek af naar het midden toe. Zijn dus de middelste buisbloempjes nog heel klein en in knop, die daarop volgen zijn al grooter, de volgende reeds geopend, met het stuifmeel er boven op, die weer verder staan hebben hun stuifmeel al verloren en breiden de stempeltakken uit, terwijl de buitenste al uitgebloeid en aan 't verlep-pen zijn. In een enkel korfje

vindt men dus, als men bij z'n keuze wat gelukkig is, alle stadiën van den bloei vereenigd.

En de lintbloempjes, hoe is het daarmee? Oppervlakkig beschouwd, zijn 't heel andere dan de buisbloempjes. En toch bestaat er goede reden om aan te nemen, dat ze door éenzijdige ontwikkeling en verandering van kleur uit de eerste ontstaan zijn. Die kleurverandering is geen zeldzaamheid in de bloemenwereld. Kijk maar eens naar de dahlia's, de rozen en de violen, hoe groot de kleurenvariatie daarin is. En dat de buisbloempjes licht in lintbloempjes veranderen, dat zeggen de madelieven, de „dubbele” wel te verstaan, ons zelf. Bovendien: bij „dubbele” goudsbloemen, zonnebloemen enz. komt hetzelfde voor. Wat heeft toch het madeliefje met die afwijking in vorm en kleur van haar straalbloempjes voor gehad? In de eerste plaats is de omvang van haar bloemhoofdjes er door verviervoudigd. En in de tweede plaats is het kleurencontrast van wit en geel een machtig middel, om de aandacht van insecten te trekken. Vergelijk eens een korfje, dat z'n krans van witte straalbloempjes nog heeft met een ander, waarvan diezelfde straalbloempjes weggeplukt werden. Wie nu nog niet inziét, dat een zaak met zooveel reclame de aandacht van het publiek — in dit geval de insectenwereld — trekken moet, die zeg' het maar!

De lintbloempjes, tot reclamemateriaal herschappen, hebben daarmee een deel van hun oorspronkelijke volkomenheid ingeboet. Meeldraden hebben ze niet meer. De veegharen, die op den stempelop van de buisbloempjes zitten, ontbreken evenzeer. Ze zouden trouwens ook tot niets nut zijn, want stuifmeel, om het voor zich uit te borstelen, is er niet. Ze worden bestoven met het stuifmeel, dat door de bezoekers van de buisbloempjes wordt meegebracht. Zoo vinden we dus naast de noodzakelijke samenwerking van veel kleine bloempjes in hetzelfde korfje, ook een zekere arbeidsverdeling, waarbij de lintbloempjes zorgen voor het aantrekken van insecten, noodig voor de kruisbestuiving en waarbij de buisbloempjes hoofdzakelijk voor de zaadvorming dienen. Den heelen langen dag, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, zoolang de zon schijnt, zijn de korfjes wijd geopend. Maar als storm- en regenvlagen gieren, als de duisternis valt en geen gasten meer te verwachten zijn, dan sluiten zich haar blaadjes; dan buigen de straalbloempjes zich als een beschuttend dak over de schijfbloempjes heen, dan buigt het steeltje zich, dan „slaapt” het weidebloempje. Honig en stuifmeel, stampers en meeldraden liggen wél bewaard; geen kou kan ze deren, geen vocht kan ze genaken. Zoo gaat het twaalf à vijftien dagen achtereen. Elken nacht verlengen de witte straalbloempjes zich, elken dag bloeit er een nieuwe krans van gele schijfbloempjes, elken morgen vallen de eerste zonnestrallen op de rosegetinte rugzijde der witte linten. En zoodra ze dat voelen, spreiden ze zich uit. Want het anthocyaan, de eigenaardige planten-kleurstof, die zich aan de buitenzijde bevindt, zet het licht om in warmte. Aan warmte is er behoefte, vooral in 't winterhalfjaar; een weinig licht kan daaraan desnoods wel worden opgeofferd. Zoo verstaat het Madeliefje de kunst, zich te redden in den nood, en te bloeien als nog geen ander den neus buiten de deur durft steken. Als ze een devies moest kiezen, het zou, dunkt me, veilig „klein, maar dapper” kunnen wezen.

Overneming verboden.

K. SIDERIUS.

Foto R. Tepe

MADLIEFJES.